

APSKAITOS TERMINŲ ŽODYNAS MAŠININIAM VERTIMUI¹

NIJOLĖ MASKALIŪNIENĖ

Vilniaus universitetas

Filologijos fakultetas

Vertimo studijų katedra

nijole.maskaliuniene@ff.vu.lt

Mašininio vertimo idėja, puoselėjama jau nuo XX a. trečiojo dešimtmečio, praktiškai buvo įgyvendinta aštuntajame, kompiuterizuojant pasaulyje labiausiai vartojamas kalbas, tokias kaip anglų, ispanų, prancūzų, rusų ir kai kurias kitas.² Pastaraisiais metais ir Lietuvoje kuriamos mašininio vertimo iš anglų kalbos į lietuvių kalbą programos (pavyzdžiui, Tildės biuro „Vertimo vedlys“, VDU „Internetinė informacijos vertimo priemonė“), sulaukusios didelio vartotojų susidomėjimo, palaikymo ir kritikos³. Nesigilinant į mašininio vertimo sistemų veikimo principus ir vertimo į lietuvių kalbą programų kūrimo subtilybes (jos gana išsamiai aprašytos keliuose pastarųjų metų straipsniuose, žr.: Rimkutė, Kovalevskaitė 2007; Daudaravičius 2006; Utka, Bartuškaitė 2006), šiame straipsnyje remiantis finansų apskaitos terminų žodyno rengimo pavyzdžiu aptariamas vieno svarbiausių mašininio vertimo sėkmės garantų – tinkamo elektroninio žodyno – parengimas.

ĮVADAS

Mašininis vertimas grindžiamas dviem dalykais: žodyno sudarymu ir informacijos apie atitinkamos kalbos gramatinę sistemą užrašymu, t. y. programa turi ne tik analizuoti žodžius ir jų vartojimo sritį (kontekstą), bet ir nustatyti jų reikšminių

¹ „Mašininis vertimas“ kartais vadinamas „automatiniu vertimu“, bet pirmasis terminas vartojamas dažniau (žr. Rimkutė, Kovalevskaitė 2007).

² Šiuo metu internete yra prieinamos tokios populiaros mašininio vertimo sistemos: „Promt“ (apima 24 kalbų poras), „SYSTRANet“ (apima 35 kalbų poras), „Babelfish“ (apima 35 kalbų poras), „Google Translator“ (apima 25 kalbų poras), „Linguec“ (apima 12 kalbų porų), „InterTran“ (apima 29 kalbas). Dauguma MV sistemų verčia pavienius žodžius, sakinius, tekstus, failus („Word“, „Excel“, „PowerPoint“, „Adobe Reader“), internetinius puslapius, elektroninius laiškus (žr. Rimkutė, Kovalevskaitė 2007). Europos Sąjungos institucijose daugiausia naudojamos „EC SYSTRAN“ ir „Babelfish“ mašininio vertimo programos (Vaičiukaitė 2006, 55).

³ Žr. diskusijas VLKK svetainėje (2007-12-5 ir 2008-09-30); „Besimyluojanti abrikoso glazūra, arba mašininis vertimas“ (2008-01-07): <http://bathos.blogas.lt> ir kt.

komponentų sąveikos pobūdį (Yang 1990). Kaip teigia Muriel Vasconcellos (2001, 697), „jei mašininio vertimo sistemoje yra tinkamai parengtas terminų žodynas, terminų atitikmenys kalboje, į kurią verčiamas dokumentas, surandami ne tik automatiškai, bet ir teisingoje verčiamo dokumento vietoje.“ Tai reiškia, kad norint versti įvairaus turinio tekstus, mašininio vertimo sistemoje turi būti tų sričių terminų žodynai, ir kuo jų daugiau, tuo platesnis verčiamų tekstų pasirinkimas.

Mašininis vertimas gali būti ypač parankus verčiant įvairias technines instrukcijas, įmonių finansinės atskaitomybės dokumentus, tokius kaip finansinės ataskaitos ar audito išvados, taip pat kitokią techninio pobūdžio medžiagą.⁴ Galima daryti prielaidą, kad mašininio vertimo sistemą aprūpinus tinkamais žodynais, automatiškai būtų galima versti ir kai kuriuos ES institucijų parengtus dokumentus, kurių struktūra griežtai reglamentuota, o vartojama leksika tiksli ir vienareikšmė.

Eksperimento dėlei naudojant „Internetinę informacijos vertimo priemonę“ buvo atliktas keleto finansinę apskaitą reglamentuojančių dokumentų vertimas. Panagrinėjus šiuos vertimus matyti, kad kai kurių vertimo klaidų nebūtų, jei į mašininio vertimo sistemos žodyną būtų įtraukti ir apskaitos terminai bei jų junginiai. Pavyzdžiui, anglų kalbos sakiny

- 1a) *Commission Regulation (EC) No1725/2003, adopting certain international accounting standards in accordance with Regulation (EC) No1606/2002 of the European Parliament and of the Council...*

buvo išverstas taip⁵:

- 1b) *Komisijos Reguliavimas (Europos Bendrija) No1725/2003, priimdamas tam tikrus tarptautinius buhalterinius standartus pagal Reguliavimą (Europos Bendrija) No1606/2002 Europos Parlamento ir Tarybos...*

Palyginkime su oficialiu vertimu:

- 1c) *Komisijos reglamentas (EB) Nr. 1725/2003, priimantis tam tikrus tarptautinius apskaitos standartus pagal Europos Parlamento ir Tarybos reglamentą (EB) Nr. 1606/2002...*

Dar keletas pavyzdžių:

⁴ A. S. Calude (2003, 19) atliktas išsamus įvairių tekstų žanrų mašininio vertimo tyrimas parodė, kad naudojant mašininį vertimą, geriausių rezultatų pasiekama verčiant įvairias technines instrukcijas. Tekstai, kuriuose daug ilgų sudėtingų sakinių, plačios semantikos žodynas ar daug pragmatinės informacijos, pavyzdžiui, apsakymų ištraukos, praktiškai yra neišverčiami.

⁵ Versta 2008-08-26 ir 2008-09-02.

- 2a) *Guideline of the European Central Bank of 10 November 2006 on the legal framework for accounting and financial reporting in the European System of Central Banks (ECB/2006/16)*

išverstas:

- 2b) *Nurodymai Europos Centrinio banko 2006 m. lapkričio 10-oji ant teisėtos struktūros apskaitai ir finansinei atskaitomybei Europos Sistemoje Centrinųjų bankų (ECB/2006/16)*

Turėtų būti:

- 2c) *2006 m. lapkričio 10 d. ECB gairės dėl Europos centrinių bankų sistemos apskaitos ir finansinės atskaitomybės teisinio pagrindo (ECB/2006/16).*
- 3a) *A length of time for which businesses may prepare internal accounts so as to monitor progress on a weekly, monthly, or quarterly basis is an accounting period*

išverstas:

- 3b) *Kurį laikotarpis firmos gali paruošti vidaus pranešimus, kad kontroliuotų progresą ant savaitinio, kas mėnesį, ar ketvirtinį pagrindą yra ataskaitinis laikotarpis.*

Turėtų būti:

- 3c) *Laikotarpis, už kurį įmonės gali rengti savo vidaus ataskaitas, kad galėtų stebėti savo pažangą per savaitę, mėnesį ar ketvirtį, yra ataskaitinis laikotarpis.*

Didžiausias šių sakinių vertimo trūkumas – lietuvių kalbai nebūdinga sintaksė. Tačiau net išsprendus sintaksinio junglumo problemas netinkamai parenkami terminų atitikmenys neleistų laikyti vertimo patenkinamu, plg.: *Commission Regulation* išversta *Komisijos reguliavimas* vietoje ES teisės aktuose vartojamo *Komisijos reglamento*; *International Accounting Standards* – kaip *Tarptautiniai buhalteriniai standartai* vietoje *Tarptautinių apskaitos standartų*; *legal framework* – *teisėta struktūra* vietoj *teisinio pagrindo*; *internal accounts* – *vidaus pranešimai* vietoje *vidaus ataskaitų*. Įvesti į sistemą specifiškesni finansiniai terminai buvo verčiami pažodžiui ir netekdavo savo finansinės prasmės arba tapdavo apskritai nesuprantami, pavyzdžiui, terminą *profit (loss) account* sistema vertė pažodžiui: *nauda (praradimas) pranešimas* (o ne *pelno (nuostolių) ataskaita*), *statement of changes in equity* (*nuosavo kapitalo pokyčių ataskaita*) programa išvertė *teisingumo pakeitimų tvirtinimas*, o *cash flow statement* (*pinigų srautų ataskaita*) – *pinigų cirkuliacijos tvirtinimas* ir pan.

Visi šie terminai randami net mažiausiame apskaitos terminų žodyne. Akivaizdu, kad „Internetinės informacijos vertimo priemonės“ sistemoje kol kas jo nėra. Norint jį parengti, reikėtų nustatyti būsimo žodyno tipą ir funkcijas

pagal numatomą (tikslinį) vartotoją ir žodynui keliamus tikslus, terminų atrankos šaltinius, įvertinti galinčias iškilti problemas. Šie klausimai plačiau aptariami kituose straipsnio skirsniuose.

ŽODYNO MAŠININIAM VERTIMUI TIPAS, FUNKCIJOS IR VARTOTOJAI

Žymus danų leksikografas S. Nielsen nurodo, kad vartotojui svarbiausios žodyno funkcijos yra dviejų tipų: priklausančios nuo teksto (*text-dependent*) ir nuo jo nepriklausančios (*text-independent*). Pirmosios užtikrina teksto suvokimą vartotojo gimtąja ar užsienio kalba bei leidžia versti tekstą iš vienos kalbos į kitą. Nuo teksto nepriklausančia žodyno funkcija laikytina galimybe gauti enciklopedinių ir (arba) kalbos žinių (žr. Nielsen 2002, 2). Rengiant žodyną, kuris bus mašininio vertimo sistemos dalis, nuo teksto nepriklausančios žodyno funkcijos nėra aktualios, nes vartotojas negali pasinaudoti žodynu tradiciškai – kaip reikšmių ar terminų atitikmenų gimtąja ar originalo kalba, o kartu ir bet kokios enciklopedinės informacijos paieškos šaltiniu. Todėl svarbiausios funkcijos yra priklausomos nuo teksto, t. y. turėtų būti grindžiamos verčiamais tekstais: jei sistema taikoma vertimui iš anglų kalbos į lietuvių kalbą, kaip „Internetinės informacijos vertimo priemonė“, svarbiausia žodyno funkcija – anglišku tekstų vertimas į lietuvių kalbą. Kitos elektroninių žodynų funkcijos, tokios kaip lietuvių kalbos tekstų vertimas į anglų kalbą, anglų kalbos tekstų kūrimas ir suvokimas bei lietuvių kalbos tekstų kūrimas ir suvokimas, mašininio vertimo iš anglų kalbos į lietuvių atveju bus nerelevantiškos.

Kadangi parengtas apskaitos terminų žodynas būtų mašininio vertimo sistemos dalis, jo vartotoju, to net nesuprasdamas, taptų kiekvienas, kam prireiktų išversti finansų apskaitos tekstą. Aptardamas elektroninio danų kalbos apskaitos terminų žodyno sudarymo problemas, S. Nielsen teigia, kad juo naudotųsi vertėjai ir sekretorės (pagrindinė vartotojų grupė), apskaitos specialistai (antroji vartotojų grupė) ir studentai bei kiti asmenys, kuriuos domina Danijos įmonių finansinė atskaitomybė (Nielsen 2002, 3). Galima tikėtis, kad tos pačios vartotojų grupės naudosis mašininio vertimo sistema apskaitos tekstams versti ir Lietuvoje. Atitinkamai ir terminų atranka remsis bendraisiais leksikografiniais principais bei terminų dalykinės srities specifika.

TERMINŲ ŠALTINIAI

Rengiant apskaitos terminų žodyną mašininiam vertimui, kaip ir rengiant kitus žodynus, terminų atranka pirmiausia turi būti grindžiama terminų autentiškumu, kurį B. Svensen išskiria kaip vieną svarbiausių leksikografinių principų (kartu su terminų reprezentatyvumu, išsamumu ir tinkamumu) (Svensen 1993, 40). Renkantis terminų atrankos šaltinius mašininio vertimo žodynui, kuris bus naudojamas verčiant labai konkrečios paskirties tekstus, atranką galima pradėti nuo su aptariamąja sritimi tiesiogiai susijusių pirminių šaltinių, t. y. dokumentų identifikavimo, vėliau pereiti prie antrinių šaltinių – jau parengtų apskaitos terminų žodynų.

Pirminiai apskaitos terminų šaltiniai. Kaip yra pažymėjęs S. Nielsen, į specializuotą dvikalbį apskaitos terminų žodyną turi būti įtraukti ir labai specifiniai, tik apskaitoje vartojami terminai, ir finansinės atskaitomybės dokumentuose pasitaikantys įprasti bendrinės kalbos žodžiai ar jų reikšmės (Nielsen 2002, 7). Kita vertus, siekdami, kad žodyne būtų visos būtinos lėmos, leksikografai turi atrinkti terminus taip, kad visi terminai, priklausantys kitoms sritims, būtų atmesti. Lietuvių kalbos apskaitos terminų žodyno pirminiais šaltiniais laikytini Lietuvos Respublikos buhalterinės apskaitos įstatymas, Įmonių finansinės atskaitomybės įstatymas, Įmonių grupių konsoliduotos finansinės atskaitomybės įstatymas, Akcinių bendrovių įstatymas, Audito įstatymas, Pelno nesiekiančių ribotos civilinės atsakomybės juridinių asmenų buhalterinės apskaitos ir finansinės atskaitomybės sudarymo ir pateikimo taisyklės bei Verslo apskaitos standartai.

Patikimiausi finansinės apskaitos terminų šaltiniai anglų kalba yra Tarptautiniai apskaitos standartai (*International Accounting Standards*), Tarptautiniai audito standartai (*International Standards on Auditing*), ES direktyvos ir reglamentai, reglamentuojantys finansinę apskaitą ir atskaitomybę, ypač Ketvirtoji, Septintoji ir Aštuntoji direktyvos. Jų vertimai į lietuvių kalbą – taip pat svarbus informacijos šaltinis, kuriam skirtina itin daug dėmesio rengiant tokį specializuotą žodyną visų pirma dėl to, kad jis leistų parinkti tinkamiausią, dažniausiai vartojamą terminą ir užtikrintų vertime vartojamų terminų nuoseklumą.

Antriniais šaltiniais laikomi visi specializuoti apskaitos ir ekonomikos terminų žodynai, kuriuose pateikiami atitinkami apskaitos terminai, vadovėliai studentams, finansų mokslo studijos ir kiti panašūs leidiniai. Tačiau lietuviškieji antriniai šaltiniai nedaug papildys iš pirminių šaltinių surinktą medžiagą, nes

vadovėlių ir mokslo darbų terminija iš esmės atkartoja teisės aktuose ir apskaitos standartuose vartojamus terminus, o jei jų ten nėra, vartojami verstiniai dar nenusistovėję terminai. Dvikalbių apskaitos terminų žodynų Lietuvoje taip pat yra vos keli, be to, jie labai mažos apimties: R. Bartaškos ir E. Zaikausko „Anglų–lietuvių kalbų apskaitos terminų žodynėlis“ (1998) – 689 terminai, B. Ryvitytės „Anglų kalbos pradžiamokslis apskaitininkams“ (1997) – apie 700 terminų, „Buhalterinės apskaitos terminų žodynėlis“ internete (www.tax.lt) ir vienas kitas ekonomikos bei verslo terminų žodynas, kuriuose pasitaiko ir apskaitos terminų. Norint šiuos žodynus panaudoti sudarant išsamų apskaitos terminų žodyną mašininiam vertimui, reikia griežtai laikytis leksikografinio reikalavimo atskirti vienos srities terminus nuo kitos (plg. Pedersen 1995, 83–85), tam tikra prasme juos „išgryninti“, todėl tiksliausia remtis pirminiais šaltiniais.

Be to, kaip yra pažymėjęs Ahmad (2002), reikia nepamiršti ir šnekamosios kalbos profesionalizmą bei žargoną, kurių šaltiniais gali tapti laikraščių straipsniai, profesionalų rengiamos apžvalgos, diskusijos internete (žr., pavyzdžiui, www.spekuliantai.lt; www.tax.lt ir kt.).

ANTRAŠTYNO (LEMŲ SĄRAŠO) SUDARYMAS

Bendrojoje leksikografijoje antraštyno, arba lemų sąrašo sudarymas – sudėtingas uždavinys rengiant bet kokią žodyną, nes nėra lengva nuspręsti, „kokia žodžio forma bus teikiama kaip antraštinis žodis“ (Jakaitienė 2005, 49). Sudarant specialiosios kalbos žodyno lemų sąrašą susiduriama su kitokio pobūdžio sunkumais, nes čia lema nebūtinai sutampa su atskiru žodžiu, o terminai gali būti ne tik vienąžodžiai, bet ir sudaryti iš dviejų ar daugiau žodžių, taip pat tai gali būti santrumpos ar simboliai (pavyzdžiui, chemijos formulės) (apie terminą *lema* žr. Jakaitienė 2005, 48–56; taip pat Nielsen 1994, 119–124).

Mašininiam vertimui skirtas žodynas yra elektroninis, todėl lemų atranka turėtų remtis elektroniniam žodynui taikomais kriterijais. Kita vertus, vertimo tikslams rengiamas žodynas turi savų ypatybių, į kurias taip pat būtina atsižvelgti. Visų pirma, į žodyną būtina įtraukti ne tik kiek įmanoma daugiau konkrečios srities terminų, bet ir kolokatų bei sintaksinių junginių. Jų skaičius priklauso nuo atitinkamoje srityje vartojamų terminų ir jų junginių skaičiaus, nuo žodyno paskirties ir numatomų jo vartotojų. Tarkime, S. Nielsen (2002, 10) teigia, kad elektroniniame danų–anglų kalbų apskaitos terminų žodyne, kuris būtų naudojamas apskaitos dokumentams versti, turėtų būti apie 4000 lemų. Kadangi

reglamentuojant Lietuvos įmonių finansinę apskaitą remiamasi tomis pačiomis ES direktyvomis, Tarptautiniais apskaitos standartais bei kitais tarptautiniais dokumentais kaip ir Danijoje, galima manyti, kad anglų–lietuvių kalbų apskaitos terminų žodyne lemų skaičius būtų labai panašus.

Be jau minėtų apskaitą reglamentuojančių teisės aktų, sudarant svarbiausių apskaitos terminų sąrašą būtina atsižvelgti į Tarptautinės apskaitininkų federacijos (TAF)⁶ „Politikos pareiškimą dėl tam tikrų TAF valdybos ar komitetų parengtų apskaitos standartų ir rekomendacijų vertimo“ (2007) ir į jos parengtą „Pagrindinių terminų žodynėlį“ (*IFAC Keyword List of Control Terminology*), kuris privalomas visoms įstaigoms ir organizacijoms, verčiančioms šios Federacijos parengtus apskaitos standartus. Lietuvoje juos verčia Turto vertinimo, apskaitos ir audito institutas prie Lietuvos Finansų ministerijos, todėl šio instituto specialistų išverstas terminų sąrašas taip pat yra privaloma apskaitos terminų žodyno dalis.

TERMINŲ JUNGLUMAS:

LEKSINIAI IR SINTAKSINIAI JUNGINIAI

Visų sričių tekstuose, taip pat ir finansiniuose, vartojamiems bendrinės kalbos žodžiams būdingas daugiareikšmiškumas, dėl kurio itin sunku parinkti tinkamą žodį specifiniame kontekste. Kad mašininio vertimo programa galėtų kuo tiksliau nustatyti vienos ar kitos lemos kontekstą ir atpažintų tinkamiausią jos atitikmenį kitoje kalboje, mašininio vertimo sistemos žodyne turi būti kuo išsamiau reprezentuoti leksiniai terminų junginiai (kolokatai), taip pat sintaksinė jų vartoseną, t. y. atspindėtas sintaksinis terminų junglumas. Todėl ir apskaitos terminų žodynas mašininiam vertimui turi būti sintagminis (plg. Nielsen 2002, 1). Toks žodynas leistų lengviau atrinkti tiksliausią daugiareikšmio žodžio reikšmę, kitaip tariant, nustatyti termino vartojimo kontekstą. Jei toks žodynas būtų parengtas, būtų išvengta tokių klaidų kaip 2b ir 3b pavyzdyje, kai prielinksnis „on“ verčiamas pirmąja reikšme „ant“, nepaisant to, kad nurodymai, gairės, standartai, direktyvos ar reglamentai rengiami „dėl“ kokio nors klausimo.

Atrenkant apskaitos terminų kolokatus bei dažniausiai pasitaikančius sintaksinius kontekstus, būtina remtis tais pačiais šaltiniais kaip ir sudarant terminų žodyną. Be

⁶ TAF – Tarptautinės apskaitininkų federacijos (International Federation of Accountants – IFAC) „Politikos pareiškime“ teigiama, kad nors oficiali TAF kalba yra anglų kalba, labai svarbu, kad finansinių ataskaitų rengėjai ir jų vartotojai, auditoriai, priežiūros institucijų darbuotojai, teisininkai, dėstytojai, studentai bei kitos suinteresuotųjų asmenų grupės galėtų skaityti standartus ir rekomendacijas gimtąja kalba.

to, labai vaisingai galima pasinaudoti tekstynais, kuriuose paprastai gausu tekstų, turinčių ir dalykinės, ir kalbinės informacijos, ypač jei tekstyno tekstai buvo atrenkami terminografiniams tikslams, padedant atitinkamos srities ekspertams ir yra pakankamai reprezentatyvūs⁷ (žr. Marcinkevičienė 2000, 9–11).

Vis dėlto didžiausia problema rengiant apskaitos terminų žodyną apskritai ir taikant jį konkrečiai mašininiam vertimui yra dažniau nei bet kurioje kitoje srityje kintantys lietuvių kalbos apskaitos terminai ir nenusistovėjusi jų vartoseną. Tuo labiausiai skundžiasi apskaitos, finansų, investavimo ar ekonomikos temomis parašytų tekstų ar dokumentų vertėjai, šias problemas metai iš metų kelia ir patys specialistai (pvz., Buračas 1997; Žvinklys, Vabalas 2006 ir kt.). Todėl sudarius net ir patį geriausią anglų kalbos terminų antraštinę, atrinkus dažniausiai pasitaikančius leksinius ir sintaksinius junginius, reikės spręsti anglų kalbos termino atitikmens lietuvių kalboje problemą, dažniausiai atsirandančią dėl sinonimiškų terminų vartojimo ir pirminiuose, ir antriniuose šaltiniuose.

APSKAITOS TERMINŲ VARIANTIŠKUMAS

Sinonimiškų terminų vartojimas labai apsunkina terminų atranką žodynui, nes jo sudarytojams tenka atsakomybė dėl atitikmens parinkimo. Pavyzdžiui, *non-recurring costs* R. Bartaškos ir E. Zaikausko žodynyje verčiama *ypatingosios išlaidos*. Pagal termino apibrėžtį būtų daug tiksliau tokį terminą versti *vienkartinės išlaidos*, juolab, kad terminu *ypatingosios išlaidos* paprastai verčiamas terminas *extraordinary costs/expenses*; terminas *accounts payable* įvairiuose leidiniuose verčiamas *mokėtinos sumos* (Ryvitytė), *kreditinis įsiskolinimas* (Bartaška, Zaikauskas), *kreditorių sąskaitos* (TŽ); atitinkamai *accounts receivable* verčiama *gautinos sumos* (Ryvitytė), *debetorinis įsiskolinimas* (Bartaška, Zaikauskas), *debitorių sąskaitos* (TŽ); *expenses* verčiama ir *išlaidomis*, ir *sąnaudomis*, kaip ir *costs* – *savikaina*, *išlaidos*, *sąnaudos*, *kaina* ir t. t. Rečiau vartojamų terminų vartoseną apskritai nėra nusistovėjusi.

⁷ Tam tikro tekstyno sudarymo principu grindžiama ir kita mašininio vertimo forma – automatizuotos vertimo programos, arba vertimo atmintys. Šiuo metu dažniausiai vertėjų naudojama automatizuoto vertimo programa – TRADOS (Utka, Bartušauskaitė 2006, 37). Jos padeda užtikrinti verčiamų formuluočių ir vartojamų terminų nuoseklumą, be to, sutaupo daug laiko, kurį reikėtų skirti terminų paieškai. Pavyzdžiui, ES institucijų vertimo centruose verčiama tūkstančiai puslapių dokumentų, kurių visi sakiniai ir jų vertimai patenka į vertimo atmintį, iš kurios programa automatiškai atrenka vienodus sakinius ar sintaksines struktūras, pasitaikančias verčiant naują tekstą. Didžiausias vertimo atminčių trūkumas – jos palengvina vertimą tik tada, jei toks pats sakinyš jau buvo verstas.

Reikėtų spręsti ir terminų vartojimo nenuoseklumo problemas, nes jis – taip pat variantiškumo šaltinis. Pavyzdžiui, tame pačiame Anglų–lietuvių kalbų apskaitos terminų žodynyje (Bartaška, Zaikauskas 1998), *miscellaneous expenses* verčiama *kitos veiklos sąnaudos*, kurios, sprendžiant iš apibrėžties, greičiau būtų tiesiog *kitos sąnaudos*. Tai atitiktų ir toliau žodynyje pateiktą termino *miscellaneous income* vertimą *kitos pajamos*. Apskritai, laikantis nuoseklumo, būtų geriau *expenses* versti *išlaidomis*, kad nebūtų painiojama su *costs*, kuri paprastai verčiama *sąnaudomis*. Tokia pati terminų įvairovė pastebima ir lyginant finansinių ataskaitų straipsnių terminiją. Pavyzdžiui, balanse yra tokios eilutės kaip *ilgalaikis turtas*, kuris angliškuose vertimuose vadinamas *long-term assets* arba *non-current assets*; ilgalaikis materialusis turtas vadinamas dar įvairiau: *non-current tangible assets*, *fixed assets* ir *property, plant and equipment*; trumpalaikiai įsipareigojimai vadinami *short-term liabilities* ir *current liabilities*; gautinos sumos ir mokėtinos sumos verčiama *amounts receivable* ir *amounts payable*, taip pat *accounts receivable* ir *accounts payable*, etc.

Terminų daugiavariantiškumas atsiranda ne tik dėl lingvistinių priežasčių, bet ir dėl objektyvios britiškosios ir amerikietiškosios apskaitos sistemų, o kartu ir terminologijos priešpriešos. Pavyzdžiui, minėta *pelno (nuostolių) ataskaita* į anglų kalbą gali būti verčiama *income statement*, jei vartojamas amerikietiškas variantas, ir *profit (loss) account*, jei vartojamas britiškas; *aiškinamasis raštas* taip pat gali būti verčiamas terminu *explanatory notes* pagal amerikietiškąją ir *notes on the accounts* – pagal britiškąją apskaitos terminologiją. ES direktyvose anglų kalba vartojamas britiškas anglų kalbos variantas, o Tarptautiniai apskaitos standartai iš esmės remiasi amerikietiškąją apskaitos sistema, todėl ir terminai šiuose dokumentuose skiriasi. Atitinkamai, anglų–lietuvių kalbų mašininio vertimo žodyne abiejų anglų kalbos terminų vertimo atitikmuo turėtų būti toks pats, t. y. Lietuvoje priimtas ir įstatymuose įtvirtintas ataskaitos pavadinimas: *pelno (nuostolių) ataskaita*, o ne vertinys *pajamų ataskaita*. Lietuvių–anglų kalbos mašininio vertimo žodyne šis lietuviškasis terminas turėtų du atitikmenis, o mašininio vertimo sistemos kūrėjams tektų spręsti ir anglų kalbos varianto nustatymo problemą.

Verčiant anglų kalbos terminus *account* ir *statement* į lietuvių kalbą vietoje tikslaus jų atitikmens *ataskaita* dažnai vartojamas terminas *finansinė atskaitomybė* – abstrakti sąvoka vietoje konkretaus skaičiuotinio daiktavardžio. Todėl automatiškai verčiant atsiranda papildomų sunkumų, susijusių su gramatiniais kalbų skirtumais.

PABAIGOS PASTABOS

Nepaisant to, kad mašiniu būdu atliktas vertimas daugeliui žmonių atrodo nepriimtinas ir kad galima sutikti, jog kompiuteriui greičiausiai nepavyks adekvačiai išversti grožinės literatūros kūrinio, yra tam tikros veiklos sritys ir atitinkamos tekstų rūšys, kur mašininio vertimo programomis galima vaisingai pasinaudoti. Viena tokių sričių ateityje galėtų būti finansinės apskaitos dokumentai, tokie kaip finansinės ataskaitos, nes jie sudaro gana uždara sistemą, kurioje palyginti nedaug terminų, naujų taip pat atsiranda ne tiek daug, be to, finansų apskaitoje nepateisinamas daugiareikšmiškumas. Tačiau pradėjus vartoti apskaitos terminų žodyną kaip mašininio vertimo priemonę gali atsirasti įvairių problemų ar kilti klausimų, kaip versti vieną ar kitą terminą. Todėl programos kūrėjai turėtų pasitelkti finansinės apskaitos specialistus ir terminologus, kad mašininio vertimo žodynas būtų tobulinamas bendromis pastangomis.

Sukūrus anglų–lietuvių kalbų apskaitos terminų žodyną, darbas nesibaigia, nes poreikis versti finansinius dokumentus iš lietuvių kalbos į anglų kalbą yra dar didesnis negu versti iš anglų kalbos į lietuvių. Tarkime, visos vertybinių popierių biržos reguliuojamosios rinkos bendrovės privalo teikti finansines ataskaitas lietuvių ir anglų kalba, informacija užsienio investuotojams taip pat teikiama anglų kalba ir t. t. O kurti priešingos vertimo krypties mašininio vertimo sistemą, kaip pažymi mašininio vertimo programų specialistai, nereiškia paprasčiausiai pakeisti žodyno kryptį. Jis „reiškia iš naujo kurti mašininio vertimo žodynus ir automatines kalbos, iš kurios verčiama, analizės programas, spręsti tos kalbos daugiareikšmiškumo problemas“ (Rimkutė, Kovalevskaitė 2007). Vis dėlto, turint tinkamai parengtą anglų–lietuvių kalbų apskaitos terminų žodyną, sutvarkytą šios srities terminiją ir tekstyną, antrasis šio darbo etapas turėtų būti daug sklandesnis, o rezultatas tobulesnis.

LITERATŪRA:

- Ahmad, K. 2002. Language Engineering and the Processing of Specialist Terminology: <http://www.computing.surrey.ac.uk/ai/pointer/paris.html>
- TŽ 1998: Armalytė, O. Pažūsis, L. Anglų–lietuvių kalbų teisės žodynas. Vilnius: Alma Littera.
- Bartaška, R., Zaikauskas, E., 1998. *Anglų–lietuvių kalbų apskaitos terminų žodynelis*. Vilnius: VU leidykla.
- Buračas, A., 1997. Ekonominė informacija ir probleminiai terminijos aspektai. *Terminologija*, Nr. 4. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas. 37–47.

- Calude A. S., 2003. Machine Translation of Various Text Genres: <http://www.calude.net/andrea/MT.pdf>
- Daudaravičius, V. 2006. Pradžia į begalybę. Mašininis vertimas ir lietuvių kalba. *Darbai ir dienos*, Nr. 45, 7–18.
- IFAC, 2007. Policy Statement. Permission to State that the International Federation of Accountants has Considered a Translating Body's Process for Translating Standards and Guidance. www.ifac.org/Downloads/TranslationOfStandards.pdf
- Yang, D. C. 1990. Machine translators: accounting applications. *The CPA Journal online*: <http://www.nysscpa.org/cpajournal/old/09623985.htm>
- Jakaitienė, E. 2005. *Leksikografija*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Marcinkevičienė, R. 2000. Terminografija ir tekstynas. *Terminologija*, Nr. 6, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 5–22.
- Nielsen, S. 1994. *The Bilingual LSP Dictionary. Principles and Practice for Legal Language*. Tübingen: Narr. (Forum für Fachsprachen-Forum Band 24).
- Nielsen, S. 2002. Lexicographical Basis for an Electronic Bilingual Accounting Dictionary: Theoretical Considerations. Aarhus School of Business, University of Aarhus: <http://www.sprog.asb.dk/sn/lexicographicalbasis.htm>
- Pedersen, J. 1995. Systematic Classification: *Manual of Specialised Lexicography. The preparation of specialised dictionaries*. Amsterdam/Philadelphia: Benjamins, 83–90.
- Rimkutė, E., Kovalevskaitė, J. 2007. Mašininis vertimas – greitoji pagalba globalėjančiam pasauliui. *Gimtoji kalba*, Nr. 9, 3–10.
- Rimkutė, E., Kovalevskaitė, J. 2007. Pastabos apie žmogaus ir mašininį vertimą. *Gimtoji kalba*, Nr. 10, 11–20.
- Ryvitytė, B. 1994–1999. Anglų kalbos pradžiamokslis apskaitininkams: *Apskaitos ir mokesčių apžvalga*. Vilnius: UAB Pačiolis.
- Svensen, B. 1993. *Practical Lexicography. Principles and Methods of Dictionary-Making*. Oxford: Oxford University Press.
- Vaičiukaitė, J. 2006. *Europos Sąjungos teisės aktų vertimo ir jų aiškinimo problematika*. Daktaro disertacija. Kaunas: VDU.
- Vasconcellos, M. 2001. Terminology and Machine Translation. *Handbook of Terminology Management*. Vol. 2. (eds. S. E. Wright & G. Budin). Amsterdam-Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 697–723.
- Utka, A., Bartušauskaitė, L. 2006. Automatizuoto vertimo priemonės Lietuvoje. *Darbai ir dienos*, Nr. 45, 19–39.
- Žvinklys, J., Vabalas, E.V. 2006. Apie verslo kalbą. *Pinigų studijos*, Nr. 1, 105–112.

**THE DICTIONARY OF ACCOUNTING FOR THE PURPOSES
OF MACHINE TRANSLATION**

S u m m a r y

Although machine translation is viewed with skepticism by many, it has proven to be quite a useful tool for the human translator in translating certain text types, such as technical instructions, financial statements, other organized and regular text formats. The article presents theoretical considerations with regard to making a dictionary of accounting terms for the purposes of machine translation from English into Lithuanian. A properly compiled dictionary could solve some of the problems of syntactic combinability and of an adequate choice of terms – two major elements that ensure the quality of translation. The focus is on the type of the dictionary and its functions, taking into consideration the target user and the objectives of the dictionary to be made. It is argued that this should be a syntagmatic dictionary, covering the vocabulary used in primary and secondary sources, especially financial documents, and compiled with due regard to specialized terminology in Lithuanian.